

Proletarministeren fra Hommelvik

Tonsbugblad

30/12 - 91

101331

Harald Bernsten
I malstrømmen
Johan Nygaardsvold 1879-
1952
Aschehoug

Det skal mange sider til for å romme en fullstendig biografi om Johan Nygaardsvold, en av de ruvende skikkelsene i norsk politikk i første del av vårt århundre. Historikeren Harld Bernsten har samlet opplysninger fra kilder om Nygaardsvolds liv og gitt dem ut i et ruvende bind, «I malstrømmen».

Trelastarbeideren fra Hommelvik i Sør-Trøndelag fulgte (og delvis ledet) Det Norske Arbeiderparti (DNA) frem fra sin speide start før århundreskiftet, gjennom kriser og avskalling i 20-årene og frem til en solid maktfaktor i norsk politikk i 30-årene. Da partiet for alvor grep makten i 1945 var Nygaardsvold «kjørt av lasset» av den såkalte Kretsen innenfor Milorg med Gunnar Jahn og Einar Gerhardsen som fremste aktører.

Johan Nygaardsvold vokste opp i trange kår på en husmannsplass noen kilometer fra industristedet Hommelvik ved Trondheimsfjorden. Han vokste opp i et Venstre-miljø, men lærte om klassekampen på bestefarens fang og siden gjennom faglig kamp blant arbeidskolleger. I en tid var han løsarbeider på jernbeaneanlegg i USA. Etter hjemkomsten ble han en av de ledende skikkelser i det lokale arbeidermiljø i Hommelvik.

Han sa ofte nei til verv, men krefter rundt ham hadde tillit til Nygaardsvold som med sitt temperament og sin til tider saftige humor satte tingene på rett plass. Nygaardsvold var blant de aller første kroppsarbeidere som fikk sete i Stortinget. I de første årene i Oslo følte han seg maplassert, nesten som en fisk på land, for å bruke hans eget uttrykk.

Med voksende stortingserfaring ble Nygaardsvold en typisk parlamentariker med sin fremste plass i DNAs stortingsgruppe. I partiapparatet «regjerte» mannen som til tider ivret mest for at Nygaardsvold skulle lede partiet i Stortinget, Martin Tranmæl. De to vokste opp ikke langt fra hverandre i Trøndelag. Nygaardsvold og partiets sentralstyre stod til tider langt fra hverandre.

I 1935, etter det såkalte kriseforliket med Bondepartiet, ble Nygaardsvold statsminister for en mindretallsregjering. Før ham, i 1928 hadde partiets nestor, Kristoffer Hornsrud en kort gje-tevisitt i statsministerstolen. I 1935 var det mer tyngde i arbei-

derpartiets gruppe på Stortinget, og den tidligere kroppsarbeideren fra Hommelvik gikk til kamp mot arbeidsløsheten. En del sosiale reformer så også dagens lys i hans stasministerperiode.

Men så kom den annen verdenskrig. Hitlers militære storoffensiv mot Norge nedkjempet raskt et norsk forsvar som stridsmessig var sterkt forsmømt i årene før 1940. Utenriksminister Halvdan Koht var, i likhet med Nygaardsvold pasifist og bevilget svært motvillig penger til forsvar, da krigstrusselen økte ute i Europa. Begge trodde på at Norge nok en gang skulle kunne hevde nøytralitetslinjen. Koht underslo dessuten noter fra svensk UD om tyske troppetransporter gjennom Kattegat 7. og 8. april 1940. Han mente dette ikke var opplysninger verd å nevne for regjeringen.

Det har falt mange harde ord om Nygaardsvolds politiske linje i mellomkrigsårene og hans handlemåte i april dagene i 1940 og senere om hans rolle som leder for eksilregjeringen i London. Han tryglet med gråten i halsen under et møte på Otta i april dagene i 1940 hans nære venn og politiske motstander, stortingspresident C. J. Hambro om å få søke avskjed. Hambro skjønnte at tiden ikke var moden for avskjed og ba ham fortsette. Man skal ikke glemme at Nygaardsvold stod sterkt i mot høyesterettsjustitarius Paal Bergs forsøk på å få kongen og regjering til å bli i landet etter okkupasjonen. Berg og flere topper innenfor norsk samfunns- liv spilte høyt med okkupasjonsmakten i april dagene og, som i følge dokumenter forfatteren har kommet over, så for seg muligheten av å slå bena under det norske demokratiet til fordel for en type forretningsministerium i Norge. Dette ble avvisit av kongen og regjeringen Nygaardsvold.

Nygaardsvold ledet eksilregjeringen fra London gjennom alle krigsårene, men fra 1943 var den i praksis avsatt. Det sørget den såkalte Kretsen i Milorg for. Han ble tvunget til å gå med på å levere sin avskjedssøknad etter krigens slutt. Han angret senere bittert på sin ettergivenhet. En av arbeiderpartiets mest trofaste slitere ble fratatt sin posisjon av den nye generasjonen innenfor partiet, Haakon Lie, Einar Gerhardsen og Trygve Lie.

Harald Bernstens bok om Johan Nygaardsvold er et bokstavelig talt ruvende verk om en politiker som i ettertid (og med en viss urett) er blitt uskjelt for sin ubeslutsomhet. Nygaardsvold ivret ikke for verv og posisjoner. Han sa ofte nei, men tok etter press fra sine omgivelser ansvar og utøvde samvittighetsfullt sin politikk etter beste evne.

Jon Cato Landsverk